

Tanec ako univerzum

POLÁKOVÁ, Marta: *Rudolf Laban – vizionár tanca a teoretik pohybu*. Bratislava : Reserva, o. z., 2022. 280 s. ISBN 978-80-974329-0-4.

EVA GAJDOŠOVÁ

Tanečná teoretička

Publikácia *Rudolf Laban – vizionár tanca a teoretik pohybu* je vyústením dlhoročného výskumu choreografky, pedagogičky, publicistky a pohybovej analytičky Marty Polákovovej, zameraného na odkaz bratislavského rodáka Rudolfa Labana (1879 – 1958). Autorka získala v roku 2008 certifikát v systéme Labanovej pohybovej analýzy z Laban/Bartenieff Institute of Movement Studies v New Yorku. Ako nezávislá choreografka pôsobiaca na slovenskej scéne súčasného tanca od začiatku deväťdesiatych rokov iniciovala v roku 2008 vznik Labanovho ateliéru Bratislava – platformy pre tanec a pohyb. Jej choreografická tvorba bola od roku 2009 ovplyvnená Labanovými pohybovými konceptmi, ktoré sa najväčšmi odrazili v inscenácii *Hladká hrana* (2009). Polákovovej choreografia *Zem* (2019), ktorá vznikla v spolupráci študentov Katedry tanečnej tvorby VŠMU, bola priamo inšpirovaná ideou Labanových pohybových zborov.

Monografia približujúca život a dielo jednej z najväčších tanečných osobností 20. storočia a jej presahy do iných druhov umenia je rozčlenená do dvoch hlavných častí a dvanástich kapitol. V prvej časti autorka mapuje Labanov život: detstvo a mladosť strávené v Bratislave, následné pôsobenie v niekoľkých mestách Európy, vzostup aj pád umeleckej kariéry, experimentovanie s pohybom, jeho tanečné školy, stretnutia, ktoré ho ovplyvnili a zadefinovali jeho smerovanie, aj jeho prístup k tanču a umeniu. Zaznamenáva najvýznamnejšie udalosti v Labanovom umeleckom i súkromnom živote, v snahe podať čo najvernejší, autentickými dobovými

fotografiami umocnený obraz nekonformného umelca a muža obdareného výraznou charizmou. Približuje jeho najvýznamnejšie choreografické diela a zároveň podáva dôkaz o jeho publikačnej činnosti prostredníctvom najvýznamnejších kníh. V druhej časti knihy sa autorka pokúša predstaviť Labanove teórie, úvahy o tanci, idey, princípy a metodológie jeho práce, dopĺňajúc to bohatým obrazovým materiálom s podrobným popisom.

Marta Poláková pri písaní a zostavovaní knihy vychádzala z viacerých zdrojov od významných teoretikov a historikov zaoberajúcich sa témou Rudolf Laban. Ťažiskovými zdrojmi boli bibliografie dvoch bádateľiek Labanovho života – anglickej tanečnice a publicistky Valerie Prestonovej-Dunlopovej a nemeckej tanečnej autorky Evelyn Dorrovej.

ZAČALO SA TO V BRATISLAVE

V úvodných kapitolách sa autorka snaží vyskladať ucelený obraz o všestrannej osobnosti Rudolfa Labana, ktorý bol počas svojho života nielen najväčším svetovým reformátorom tanca, ale aj výtvarníkom, architektom, kryštálografom, tanečníkom, choreografom, pedagógom, publicistom, bádateľom atď. Hľadá stopy vedúce k jeho ranému detstvu ako obdobiu, ktoré ho ako človeka aj umelca zadefinovalo na celý život, ovplyvnilo jeho prístup k tanču a umeniu i nekonvenčný vzťah k ženám.

„Laban bol ambiciózny, flexibilný, zvedavý, premýšľavý, so zmyslom pre humor, ale aj naivný, občas dogmatický,“ píše Poláková (s. 4). Zároveň charakterizuje základné rysy jeho

prístupu k pohybu, východiská jeho reforiem, postoj k umeniu všeobecne, v snahe poukázať na jeho enormný prínos do histórie tanca, to všetko na pozadí udalostí a spoločenských a politických premien. V súvislosti s jeho rodom vykresľuje obraz dospelávajúceho Rudolfa Labana a jeho svet lokalizuje do konkrétnych a známych miest Bratislavy, ulíc, kaviarní, divadiel. Prináša sled udalostí a stretnutí v rámci jeho rodného mesta, ktoré – ako píše autorka jeho najznámejšej biografie Valerie Preston Dunlopová – Laban nazýva „mestom pri veľkej rieke“. V tejto časti knihy vychádza Poláková najmä z textov Miklósa Vojteka, tanečného historika a autora mnohých štúdií o Rudolfovi Labanovi, spoluautora knihy *Rudolf Laban – Život pre tanec /Spomienky* (Divadelný ústav, 2014), ktorá bola jediným zdrojom v slovenčine.

LABAN SVETOBĚŽNÍK

V prvej časti knihy sa autorka chronologicky posúva po osi miest, v ktorých Laban pôsobil po odchode z Bratislavy. Snaží sa charakterizovať jeho životné etapy v týchto mestách a zachytiť aj esenciu doby i jeho duševné rozpoloženie. Za najšťastnejšiu fázu Labanovho života pokladá pobyt v Paríži, kde popri štúdiu architektúry prenikal do sveta umenia a zoznamoval sa s bohémym životom metropoly, ktorá ponúkala „dychtivým umelcom jedinečnú školu života“. Dozvieme sa, že práve v Paríži videl Laban jedno z raných predstavení Isadory Duncanovej, ktorá v tom období (spolu s Nižinského choreografiou Stravinského *Svätenia jari*) doslova spôsobila revolúciu a zmenila dejiny tanca aj baletu. V Mníchove opisuje Labana na začiatku umeleckej kariéry maliara, architekta a ilustrátora, ktorý sa ocitol vo víre umeleckých experimentov, približuje jeho stretnutia s umelcami, oboznamovanie sa s princípmi expresionizmu a abstrakcie v maľbe aj divadle, no najmä v tanci. Vnímame jeho očarenie výtvarníkom Kandinským, prvé dotyky s tancom a choreografiou, experimentovaním.

Vo Švajčiarsku na hore Monte Verita nachádzame v knihe opäť iného Labana. Poláková podrobne opisuje zámery a špecifiká jeho umeleckej školy Monte Verita, stretnutia s výraznými osobnosťami umeleckého života, najmä s Mary Wigmanovou. Venuje sa

téme Labanovho objavenia spirituality, ktorá sa neskôr stane kľúčovou v jeho tvorbe, rovnako ako princíp nahoty, ktorým sa v tom období zaoberal. „Nové spirituálne hnutia a nové chápania tela – nahota a dionýzovské rituály boli prejavom nového pohľadu na sexualitu ako prirodzenú súčasť duševnej obrody človeka.“ (s. 29)

V ďalších kapitolách prvej časti Poláková postupne odhaľuje Labana ako originálneho tvorca, choreografa moderných tanečných diel a zakladateľa tanečného divadla, popisuje jeho choreografickú dráhu v Bayreuthe, réžie v berlínskej opere atď. „Od okamihu, keď sa definitívne rozhodol pre kariéru tanečníka, začal postupne odkrývať svoju víziu tanečného výrazu, ktorú neskôr zhmotnil pomocou nového pohybového slovníka a choreografických postupov. Ako zručný karikaturista vedel odpozorovať vzorce správania ľudí v každodennom živote a pohybom stvárniť ich rôznorodé slabosti.“ (s. 39)

V rámci Labanovej tvorby sa autorka zameriava na kľúčové diela, vrátane celovečerného debutu *Zem* uvedeného v Mníchove v roku 1912 – tanečnej básne v piatich obrazoch, inšpirovanej Siegmundom Freudom a Carlom Gustavom Jungom. Uvádza ju ako ukážkový príklad princípov Labanovej práce so zbormi, s dôrazom na rozvoj citlivosti, intuície a uvedomenia.

Kníha zachytáva začiatky jeho celoživotnej zaangažovanosti v tanci a pohybe, ktorá sa začala v Mníchove v roku 1910, keď bol poverený choreografovaním masových podujatí. Nevyhýba sa ani kontroverznému obdobiu počas nástupu fašizmu v Nemecku, zaznamenáva jeho výsadné postavenie na čele divadiel, za ktoré platil daň v podobe prisluhovania diktátorskému režimu a propagande. Reflektuje prudký pád jeho kariéry, nútený odchod do Anglicka a témy, ktorými sa v poslednom období svojho života zaoberal, súvisiace s tancom a pracovným pohybom, spoluprácou s divadelníkmi, psychológiou tanca atď. V závere prvej časti autorka vyzdvihuje prínos Labana pre ďalšie generácie, využitie jeho metód a princípov v tanci, herectve, performancii, štúdiu neverbálnej komunikácie, v ergonómii, priemysle a manažmente, psychoterapii atď.

OSUDOVÉ STRETNUTIA

Dôležitou témou knihy sú stretnutia Rudolfa Labana s ľuďmi, ktorí ho ovplyvnili a formovali jeho názor na tanec a umenie. Ako konštatuje Marta Poláková, „keďže po Labanovi neexistalo konzistentné dielo, jeho prínos spočíval skôr v úlohe vizionárskeho iniciátora, ktorý pootváral mnoho dverí a nechal nimi vstúpiť iných. Tanec dodnes profituje z výsledkov jeho snažení v rámci tanečného divadla, improvizácie, komunitného tanca, kreatívnej tanečnej pedagogiky, notácie, Labanovej analýzy pohybu atď. Prirodzene sa tak stalo, že jeho žiaci dosiahli väčší úspech ako on. V choreografii Mary Wigman, Kurt Joos, v choreológii Valerie Prestonová-Dunlopová.“ (s. 20)

Autorka sa v rámci tejto témy zamerala na kľúčové osobnosti tanečných dejín. Jednou z nich bol Émile Jaques-Dalcroze, autor euritmiky. „Dalcroze bol presvedčený, že pôvod hudby spočíva v telesnom prejave, metóda rozvoja cítenia hudobného rytmu prostredníctvom pohybu, postavená na živom vzťahu performeru a umeleckého diela v zapojenie tela, mysle aj emócií.“ (s. 31) Keď Poláková porovnáva prístupy Labana s inými reformátormi, v súvislosti s Dalcrozom píše: „Obaja sa zaujímali o esenciu neverbálneho prejavu – hudobného a tanečného, rozvoj kreativity, obaja považovali improvizáciu za nástroj oslobodenia.“ (s. 32)

V publikácii sa objavujú aj mená Labanových žiakov, z ktorých sa najväčšími preslávili Mary Wigman a Kurt Joos. Autorka medzi významnými osobnosťami spomína tiež Rudolfa Steinera, predstaviteľa nových princípov vo výchove a vzdelávaní: jeho individuálny prístup k žiakom, dôraz na intuíciu a vlastnú skúsenosť mali vplyv na Labanov spôsob vyučovania a spolupráce s tanečníkmi. Samostatnou líniou osudových stretnutí v publikácii sú blízke spolupracovnícky Rudolfa Labana, vďaka ktorým sa jeho učenie rozvíjalo a zachovalo v písomnej forme pre budúce generácie, najmä Lisa Ullmann a Valerie Preston-Dunlop.

BODY-EFFORD- SHAPE-SPACE

„Svaly, nervy a mozog sú tri centrá, kde sa prejavujú túžby, pocity a myšlienky“ (s. 47),

píše autorka v druhej časti knihy, v ktorej sa zameriava na obrovský a ešte vždy dostatočne neprebádaný prínos Rudolfa Labana v teoretickej oblasti, jeho presahy do filozofických a spoločenských odborov, vnímanie tanca ako základnej súčasti ľudského života. Predstavuje Labanovu dynamickú a priestorovú teóriu, hlavné myšlienky jeho filozofie pohybu i tanca a jej zdroje a koncepty. Venuje sa Labanovej dynamickej teórii, kreatívnemu skúmaniu dynamických kvalít pohybu, ako aj pojmu „funkčný pohyb“. Dostatočný priestor venuje prelomovému Labanovmu tanečnému zápisu tzv. labanotácii, systému s pôvodným názvom Kinetografia Laban, ktorý zaznamenáva ľudský pohyb. Ide o Labanov zápis choreografického diela do špeciálnych znakov v rámci tanečnej partitúry a jeho snahu vzdorovať pominuteľnosti tanca. Dozvieme sa tu o zdrojoch Labanovho záujmu zaznamenávať pohyb, vedúci od štúdia architektúry až k jeho analýze priestorovej štruktúry samotného pohybu a vznik tanečného zápisu, dodnes uznaného na celom svete.

LABAN V SLOVENČINE

Publikácia *Rudolf Laban – vizionár tanca a teoretik pohybu* je prvou svojho druhu na Slovensku. Predstavuje Rudolfa Labana mnohohrstevnato, ako umelca-vizionára, ktorého celý život fascinovalo pozorovanie pohybu ľudí vo všetkých aspektoch života. Jeho analýzy pohybu založené na anatomických, priestorových a dynamických princípoch podáva Marta Poláková zasvätené, fundované a zrozumiteľné, pomocou textu a obrazových materiálov približuje Labanove pohybové vzorce definujúce priestor a tvar. Hoci vychádza z rôznych zdrojov a štýlov rukopisov prevažne v anglickom jazyku, podarilo sa jej text zjednotiť do kompaktného živého jazyka, ktorý je v prvej časti pútavý a obsažný a v druhej zrozumiteľný aj pre čitateľov, ktorý sa tancu nevenujú profesionálne. Rozsahy jednotlivých kapitol sú vo vyváženom pomere, doplnené o dobový kontext. Autorka v úvode knihy priznáva váhu zodpovednosti, keďže ide o prvú takto koncipovanú monografiu o Labanovi v jeho rodisku. Zároveň si uvedomuje svoj subjektívny pohľad, ktorý však podľa jej slov vyvažuje

snaha o komplexnosť a rôznorodosť zdrojov, o čom svedčí dlhý súpis bibliografických odkazov a internetových zdrojov v závere knihy. Kniha má ambície byť východiskovým zdrojom ďalšieho odborného štúdia v rámci tejto témy, o to väčšmi bude potrebné v ďalších vydaniach doplniť aj chýbajúci menný register a resumé v angličtine.

Grafický dizajn knihy určuje základný koncept v rámci členenia častí a kapitol. Farebnosťou odkazuje na čierno-bielu poetiku Labanových diel s výrazným akcentom červenej, ktorá je farbou nadpisov i podnadpisov a upriamuje pozornosť na kľúčové elementy v obrazovej časti. Tie sú doplnené o súčasné

fotografie fáz pohybu v priestore, v snahe lepšie vizualizovať Labanove princípy.

Publikácia dáva dostatok priestoru na vnímanie a uvedomenie si rozsahu a významu Labanovho učenia, ktoré možno aplikovať na všetky formy pohybu a oblasti výskumu pohybu tela. Rôznosť pohľadov a množstvo zdrojov použitých v knihe svedčí o snahe autorky podať čo najucelenejší pohľad na Labana a zároveň dáva obraz o rozsahu Labanovej práce, o množstve kľúčových myšlienok aj otvorenosti ďalšiemu rozvoju jeho učenia v 21. storočí. Odkaz Rudolfa Labana predstavuje neoceniteľný prínos pre svet tanca a umenia, ktorý si – dúfajme – vďaka tejto publikácií uvedomíme aj v jeho rodisku.